

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 351.342.951

DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2024.4/01>**Добрянська Н.В.**

Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

ДЕРЖАВНА АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА: АСПЕКТ РЕАЛІЗАЦІЇ ПІД ЧАС ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

У статті, на основі аналізу наукових джерел та законодавства зроблено спробу з'ясування змісту державної антикорупційної політики загалом та під час виборчого процесу в Україні, зокрема. Підкреслено те, що питання протидії корупції, як надзвичайно негативному явищу для будь-якого суспільства, є наріжним каменем для побудови демократичної, соціальної та правової держави. Вказано, що ця сентенція має стати в основі формування підходів українського суспільства до розуміння корупції, до необхідності прояву нульової толерантності до цього явища, до протидії та запобігання будь-яких її проявів, особливо у політичній площині, зокрема, під час виборчого процесу в Україні.

Наголошено, що нині виборчий процес в нашій державі має продемонструвати велику відповідальність кожного громадянина за майбутнє України (чи готові ми будувати наше суспільство для цивілізованого, достойного життя для себе та своїх дітей), передусім, а отже необхідно створити такі умови, які категорично «відметуть» будь-які можливості корупційної складової (підкупи виборців, брудні виборчі маніпуляції, незаконну рекламу та спонсорвання виборчих перегонів та ін.). Зроблено висновок, що у боротьбі з цим злом вагомим є формування такої антикорупційної політики, яка дозволить об'єднати зусилля усіх українців і протистояти цьому негативному явищу, зокрема й зміною свідомості кожного стосовно того, що корупція є негативним явищем, яке несе з собою негативний вплив на стабільність, добробут кожного, а головне на існування нашої держави.

Підкреслено, що сьогодні в українців є унікальна можливість вибороти свою незалежність, суверенітет, цілісність на двох фронтах: перемогти ворога та показати свою військову міць, а також побороти корупцію силою своєї свідомості та відповідальності. Таку силу ми маємо проявити зробивши свідомий вибір на майбутніх виборах, які вже анонсуються нашою владою. Вочевидь, що від нашого вибору залежить майбутнє України, адже, побудова демократичної соціально, правової держави, яка функціонує на принципах верховенства права, законності, відкритості владних структур, формування міцного громадянського суспільства, – все це дасть змогу протистояти корупції та подолати її прояви.

Ключові слова: корупція, державна антикорупційна політика, антикорупційна стратегія, антикорупційна програма, виборчий процес, підкуп виборців, політичні перегони.

Постановка проблеми. Сьогодні якраз доводить, що питання протидії корупції, як надзвичайно негативному явищу для будь-якого суспільства, є наріжним каменем для побудови демократичної, соціальної та правової держави. Сьогодні ця сентенція має стати в основі формування підходів українського суспільства до розуміння корупції, до необхідності прояву нульової толерантності до цього явища, до протидії та запобігання будь-яких її проявів, особливо у політичній площині, зокрема, під час виборчого процесу в Україні.

Оскільки нині виборчий процес в нашій державі має продемонструвати велику відповідальність кожного громадянина за майбутнє України (чи готові ми будувати наше суспільство для цивілізованого, достойного життя для себе та своїх дітей), передусім, необхідно створити такі умови, які категорично «відметуть» будь-які можливості корупційної складової (підкупи виборців, брудні виборчі маніпуляції та ін.). Вочевидь, для того або це відбулося усі інституції мають докладати максимум зусиль, зокрема й наукова спільнота, створюючи відповідні умови для протидії корупції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто зауважити, що упродовж усього періоду незалежності питання протидії корупції у різних сферах суспільного життя привертало увагу вчених і ставало предметом наукового пошуку. Так, з-поміж праць доцільно акцентувати увагу на тих, авторами яких є К. А. Бабенко, О. М. Бандурка, Д. О. Беззубов, А. І. Берлач, В. Т. Білоус, О. М. Джужа, В. О. Заросило, В. Д. Гвоздецький, С. Ж. Лазаренко, В. І. Литвиненко, Г. Ю. Лук'янова, М. І. Мельник, В. О. Навроцький, Є. В. Невмержицький, Д. Й. Никифорчук, В. Л. Ортинський, О. І. Остапенко, С. В. Петков, М. А. Погорецький, В. Я. Тацій, М. І. Хавронюк та ін. Водночас, необхідно вказати на те, що корупція знаходить щораз нові прояви, а тому і нині не знайдено остаточного рішення аби її побороти, а отже пошук дієвих заходів все ще залишається актуальним.

Постановка завдання. Мета статті полягає у дослідженні питань, що стосуються формування державної антикорупційної політики загалом, та під час виборчого процесу, зокрема.

Виклад основного матеріалу. Масштаби поширення корупції у світі та все активніші дії міжнародної спільноти, спрямовані на протидію цьому негативному явищу, упродовж останніх років свідчать про те, що корупція вже давно набула глобального виміру і у цьому масштабі викликає надзвичайне занепокоєння. Для України корупція стала справжнім випробуванням, яке досить значними темпами, упродовж усіх років незалежності підмивало підвалини нашої державності, не даючи нашій державі відірватись від «старшого брата», який окрім цього руйнує нашу державу ще й своєю воєнною машиною. Отож, широкомасштабне вторгнення російського агресора не лише продемонструвало вороже ставлення сусідньої держави, але й відкрило те, наскільки глибоко наше суспільство було уражене «корупційною хворобою».

Розглядаючи актуальні проблеми протидії корупції в Україні, А. В. Мовчан, наголошує на тому, що різноманітне коло об'єктивних і суб'єктивних причин зумовлює існування не лише наявних форм корупції, а й містить ймовірні ризики виникнення нових форм цього негативного явища, що формуються під впливом кардинальних політичних і соціально-економічних трансформацій. З-поміж таких причин, вчений називає: 1) психологічні втрати перехідного періоду у житті суспільства; 2) становлення нових державних інститутів; 3) перерозподіл державної власності; 4) тінізація економіки; 5) кризові еко-

номічні явища; 6) незавершеність формування правового поля в Україні; 7) незадовільний стан протидії злочинності; 8) незадовільний стан боротьби з контрабандою на митницях та в зоні бойових дій; 9) прорахунки у кадровому забезпеченні інституту управлінської ланки в органах державного управління» [1, с. 117–118]

У цьому контексті також важко не погодитись з думками В. Д. Гвоздецького, який наголошує на суспільній небезпеці корупції і висловлює думку, що така суспільна небезпека проявляється у тому, що корупція: «приводить до гальмування та викривлення соціально-економічних реформ; поглиблює соціальну нерівність громадян; збільшує соціальну напругу в суспільстві; порушує принцип соціальної справедливості; ускладнює доступ громадян до соціальних фондів і перешкоджає користуванню ними, істотно звужуючи рівень соціального захисту; створює підґрунтя для викрадення цих фондів; нищить суспільні цінності; формує протиправний образ життя, укорінює одну з найгірших форм регламентації суспільних відносин; підриває авторитет держави; завдає шкоди утвердженню демократичних основ управління суспільством [2, с. 40–41].

Досить аргументовано базисною формою прояву корупції, В. В. Гладкий та В. О. Заросило, визнають хабар. Особливо критично науковці відносяться до тих інституцій, що покликані протидіяти цьому явищу. Вчені підкреслюють, що за рахунок того, що вказані інституції, на які держава покладає великі надії та наділяє їх значними повноваженнями у цій сфері, не завжди максимально законно виконують свої функції, а доволі часто й самі потрапляють під вплив «гідри» корупції, саме тому, вважають науковці, нині прослідковується тотальне панування корупції в державі [3, с. 5–10].

Важливим аспектом протидії корупції, С. Ж. Лазаренко та К. А. Бабенко, вбачають у створенні належної антикорупційної політики, яка буде усесторонньо виконуватись на усіх рівнях. При цьому, вчені схильні вважати, що руйнування ще досить потужних підвалів, які тримають усю корупційну систему є найголовнішою метою антикорупційної політики. Науковці наголошують, що саме системність є основою ефективності протидії корупції. Отож, цілковито погоджуємось із вченими у тому, що варто говорити про «антикорційну політику як систему взаємозв'язаних пріоритетів і заходів боротьби з корупцією, що включають політичні, організаційні, економічні, ідеологічні і правові компоненти» [4, с. 116–119].

У цьому контексті доречно нагадати, що Україна докладає зусилля для створення належної законодавчої бази, яка сприятиме зниженню рівня корупції в нашій державі, а також відповідних інституцій, що своїм безпосереднім завданням мають боротьбу з корупційними правопорушеннями та злочинами корупційної спрямованості. Вагоме місце у цьому переліку відіграють Закони України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII [5], Про державну службу від 10 грудня 2015 року № 889-VIII [6], Про доступ до публічної інформації від 13 січня 2011 року № 2939-VI [7], «Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки» від 20 червня 2022 року № 2322-IX [8], а також Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III [9] та Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року № 8073-X [10].

У контексті досліджуваного нами питання варто звернути увагу на Закон України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки» від 20 червня 2022 року № 2322-IX, в якому підкреслюється, що «низькі темпи реалізації антикорупційної політики в Україні суттєво сповільнюють її економічне зростання. Опитування бізнесу демонструє, що поширеність корупції та недовіра до судової системи є основними перешкодами для залучення в Україну іноземних інвестицій» [8].

Варто акцентувати на меті Антикорупційної стратегії, якою законодавець визначив «досягнення суттєвого прогресу в запобіганні та протидії корупції, а також забезпечення злагодженості та системності антикорупційної діяльності всіх органів державної влади та органів місцевого самоврядування. У цій Антикорупційній стратегії корупція розглядається як ключова перешкода стабільному економічному зростанню і розбудові ефективних та інклюзивних демократичних інститутів» [8].

Водночас, «визначення пріоритетних сфер у запобіганні та протидії корупції на 2021–2025 роки (розділ 3) відбулося з огляду на підсумки стандартного опитування щодо рівня корупції в Україні, проведеного у 2020 році (включало опитування підприємців, експертів та населення в цілому), інших досліджень щодо стану, динаміки та поширеності корупції в Україні, а також за результатами аналізу ефективності реалізації антикорупційної політики.

Так, згідно з даними стандартного опитування щодо рівня корупції найбільш пріоритетним напрямом боротьби з корупцією і для бізнесу

(57 відсотків респондентів), і для населення України (52 відсотків респондентів) є очищення від корупції судової системи. Для населення України наступними за пріоритетністю (у порядку спадання) є такі напрями: охорона здоров'я (38 відсотків), поліція і прокуратура (37 відсотків), державний сектор економіки (27 відсотків), податкова і митна сфери (25 відсотків), а також фінансування партій та виборчих кампаній (21 відсоток). На думку представників бізнесу, найбільш пріоритетними напрямами у протидії корупції є: поліція і прокуратура (41 відсоток), податкова і митна сфери (32 відсотки), фінансування партій та виборчих кампаній (25 відсотків), охорона здоров'я (24 відсотки), оборона і безпека (23 відсотки)» [8].

Згадувані нами, С. Ж. Лазаренко та К. А. Бабенко, у питанні протидії корупції підкреслюють вагомість формування нового рівня свідомості громадян, адже саме рівень свідомості кожного громадянина здатний вплинути не лише на те, як будуть сприйматись корупційні діяння, що вчиняються у публічній сфері, але й здійснюватиметься діяльність з виявлення корумпованих чиновників, і що найважливіше, формуватиметься серйозне ставлення до виборів в органи державної влади. Адже, як зауважують науковці, від цього багато у чому залежатиме те, який ми матимемо добробут як пересічні громадяни [4, с. 116–119].

Важливим документом, спрямованим на виконання вказаної нами Антикорупційної стратегії стала Постанова Кабінету Міністрів України № 220 від 4 березня 2023 року, якою було затверджено Державну антикорупційну програму на 2023–2025 роки [11]. Саме в цьому документі сформульовано проблему 1.5.2., яка говорить про «надмірний вплив на політичні партії та виборчі кампанії з боку окремих фізичних та юридичних осіб призводить до превалювання у представницьких органах приватних інтересів над публічними» [11].

На думку розробників вказаної Програми, «основними причинами, які зумовлюють проблему надмірного впливу на політичні партії та виборчі кампанії окремих фізичних та юридичних осіб, що призводить до превалювання у представницьких органах приватних інтересів над публічними, є:

– можливість здійснення внесків на користь політичних партій фізичними особами, які не мають достатніх легальних доходів для таких внесків, що зумовлено прогалинами в законодавстві, а саме:

– відсутністю закріплення на законодавчому рівні співвідношення розмірів внесків, наданих фізичними особами на користь політичних партій, з розмірами їх доходів, що можуть бути підтвердженні документально;

– відсутністю законодавчо визначеної заборони здійснення внесків фізичними особами, які діють в інтересах інших осіб, зокрема представників фінансово-промислових груп, олігархів;

– непоширення механізму розподілу коштів державного фінансування статутної діяльності політичних партій на політичні партії, які не подолали встановленого законом прохідного бар'єру на виборах народних депутатів України, але отримали значну підтримку виборців. Такі партії стають привабливим об'єктом для «інвестицій» окремих фізичних осіб, що призводить до їх фінансової залежності від окремих фізичних та/або юридичних осіб, а отже створює передумови для відстоювання такими партіями не публічного інтересу виборців, а приватних інтересів осіб, які здійснюють їх фінансування;

– відсутність переліку заборон щодо використання політичними партіями коштів державного фінансування та законодавчо визначених пріоритетних напрямів використання цих коштів, що призводить до того, що всі витрати, здійснені політичними партіями, можна віднести до витрат на «статутну діяльність». Враховуючи те, що термін «статутна діяльність» законодавством не визначений та не встановлено пріоритетних напрямів використання коштів державного фінансування, зазначена прогалина законодавства може призвести до спрямування цих коштів на інші потреби, зокрема в інтересах третіх осіб;

– відсутність порядку використання недружованих засобів масової інформації, зовнішньої реклами, соціальних медіа та інших онлайн-платформ для цілей виборчої кампанії, що є підґрунтям для «прихованої реклами», яка маскується під звичайні новини та публікації, що вводять в оману виборців та порушує принцип вільних та рівних виборів» [11].

Звідси, логічно випливає проблема «1.5.3. Система контролю за фінансуванням діяльності політичних партій та фінансуванням їх участі у виборах потребує удосконалення» [11].

Водночас, «основними причинами виникнення проблеми недосконалої системи контролю за фінансуванням діяльності політичних партій та фінансуванням їх участі у виборах є:

– відсутність можливості подання до електронної системи звітності фінансових звітів про над-

ходження та використання коштів виборчих фондів та фондів референдумів.

– відсутність автоматичного режиму проведення перевірок фінансових звітів суб'єктів виборчого процесу, що зобов'язані звітувати згідно із законодавством.

– неохоплення ризик-орієнтованим підходом здійснення контролю за діяльністю політичних партій, їх місцевих організацій, кандидатів на загальнодержавних та місцевих виборах.

– неефективний розподіл повноважень між Центральною виборчою комісією і Національним агентством щодо контролю за фінансуванням політичної діяльності та передвиборної агітації. Це обумовлено відсутністю законодавчо визначеного єдиного державного органу, на який покладено обов'язок здійснення контролю (аналізу) фінансових звітів про надходження та використання коштів виборчих фондів політичних партій, їх місцевих організацій, кандидатів на загальнодержавних та місцевих виборах. Так, аналіз фінансових звітів про надходження та використання коштів виборчих фондів здійснюється Центральною виборчою комісією разом з Національним агентством, що призводить до дублювання повноважень та, як наслідок, до неефективного використання ресурсів [11].

Висновки. Підсумовуючи викладене вище можемо констатувати, що питання протидії корупції в нашій державі сьогодні є надзвичайно актуальним через значні масштаби розповсюдження цієї проблеми та руйнівний вплив цього явища на усі сфери життєдіяльності суспільства. Отож, у боротьбі з цим злом вагомим є формування такої антикорупційної політики, яка дозволить об'єднати зусилля усіх українців і протистояти цьому негативному явищу, зокрема й зміною свідомості кожного, що корупція є негативним явищем, яке не з собою негативний вплив на стабільність, добробут кожного, а головне на існування нашої держави.

Сьогодні в українців є унікальна можливість вибороти свою незалежність, суверенітет, цілісність на двох фронтах: перемогти ворога та показати свою військову міць, а також побороти корупцію силою своєї свідомості та відповідальності. Таку силу ми маємо проявити зробивши свідомий вибір на майбутніх виборах, які вже анонсуються нашою владою. Вочевидь, що від нашого вибору залежить майбутнє України, адже, побудова демократичної соціально, правової держави, яка функціонує на принципах верховенства права, закон-

ності, відкритості владних структур, формування дасть змогу протистояти корупції та подолати її міцного громадянського суспільства, – все це прояви.

Список літератури:

1. Мовчан А. В. Актуальні проблеми протидії корупції в Україні. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 1. С. 116–121.
2. Гвоздецький В. Д. Правові засади запобігання та протидії корупції в Україні. *Особливості застосування антикорупційного законодавства: від розслідування до вироку суду: тези доп. учасників Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Харків, 17 жовтня 2019 року). Харків: ХНУВС, 2019. С. 40–45.
3. Гладкий В. В., Заросило В. О. Хабарництво як базисна форма прояву корупції. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2018. № 16. С. 5–10.
4. Лазаренко С. Ж., Бабенко К. А. Базові принципи та елементи антикорупційної політики в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 23. С. 116–119. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2014_23_27
5. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.
6. Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 року № 889-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 4. Ст. 43.
7. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 року № 2939-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. Ст. 314
8. Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки: Закон України від 20 червня 2022 року № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>
9. Кримінальний кодекс України 5 квітня 2001 року № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
10. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року № 8073-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984, додаток до № 51. Ст. 1122.
11. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки: Постанова Кабінету Міністрів України № 220 від 4 березня 2023 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-%D0%BF/print>

Dobrianska N.V. STATE ANTI-CORRUPTION POLICY: THE ASPECT OF IMPLEMENTATION DURING THE ELECTORAL PROCESS IN UKRAINE

In the article, based on the analysis of scientific sources and legislation, an attempt is made to clarify the content of the state anti-corruption policy in general and during the election process in Ukraine, in particular. It is emphasized that the issue of combating corruption, as an extremely negative phenomenon for any society, is a cornerstone for building a democratic, social and legal state. It is indicated that this maxim should form the basis of the formation of Ukrainian society's approaches to the understanding of corruption, to the necessity of showing zero tolerance to this phenomenon, to countering and preventing any of its manifestations, especially in the political sphere, in particular, during the election process in Ukraine.

It was emphasized that the current election process in our country should demonstrate the great responsibility of every citizen for the future of Ukraine (are we ready to build our society for a civilized, dignified life for ourselves and our children), first of all, and therefore it is necessary to create such conditions that categorically «mark» any possibilities of a corrupt component (bribery of voters, dirty election manipulations, illegal advertising and sponsoring of election races, etc.). It was concluded that in the fight against this evil, the formation of such an anti-corruption policy is important, which will allow to unite the efforts of all Ukrainians and oppose this negative phenomenon, in particular, by changing everyone's consciousness about the fact that corruption is a negative phenomenon that carries with it a negative impact on stability, well-being of everyone, and most importantly, on the existence of our state.

It is emphasized that today Ukrainians have a unique opportunity to fight for their independence, sovereignty, and integrity on two fronts: to defeat the enemy and show their military power, as well as to fight corruption with the power of their consciousness and responsibility. We must show such strength by making a conscious choice in the upcoming elections, which have already been announced by our government. It is obvious that the future of Ukraine depends on our choice, because the construction of a socially democratic, legal state that functions on the principles of the rule of law, legality, openness of power structures, the formation of a strong civil society – all this will make it possible to resist corruption and overcome its manifestations.

Key words: *corruption, state anti-corruption policy, anti-corruption strategy, anti-corruption program, election process, bribery of voters, political races.*